

Starši v spremenjeni kulturi

■ **Nives Ličen**, izr. prof. dr., je predstojnica *Oddelka za pedagogiko in andragogiko* na *Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani*. Je raziskovalka učenja v vsakdanjem življenju, ukvarja se predvsem z biografskim učenjem v odraslosti. Njena bibliografija obsega preko 250 enot.

V sodobnem času manične začasnosti, hiperpotrošništva, 'potrženja' odnosov, komercializacije ljubezni in silne negotovosti je težko razmišljati, kako biti starš. Težko je tudi zato, ker so starši soočeni s kritikami o nevezgjenih otrocih, s klici po discipliniranju in ponovni avtoritarnosti. Vprašanje ni le vprašanje staršev, temveč je vprašanje celotne skupnosti. Vzgajati pomeni učiti otroka, kako živeti v svetu. Sodobni svet pa je tako spremenljiv, da postaja vzgoja že skoraj misterij (Andreoli, 2014). Kako naj delujeta oče in mati, da bi otroci razvili občutek smiselnosti življenja in zadovoljstva v življenju? Kaj je pomembno in kaj ni pomembno?

Družina je prostor mnogih odnosov, čustev – tako ljubeznivosti kot jeze in ljubosumnja, hrane, denarja, znanja, zdravja in bolezni ... Družine so s svojim mikroživljenjem vpletene v kulturno okolje, ki ga obvladujejo tekmovalno doseganje dobičkov in s tem povezana zavist, puščanje šibkejših za sabo. V nasprotju s tem je družina skupina, v kateri so ljudje solidarni drug z drugim, sočutni in skrbijo za šibkeje, bolne, stare. Na eni strani so torej družbena pričakovanja o učinkovitosti v delovnem okolju (kjer je prevladujoč odnos tekmovalnosti in je tudi zato vedno več izgorelosti), na drugi strani je družinski svet, v katerem je prevladujoč odnos solidarnosti. Vanj iz zunanjega sveta pronicajo vse težave, zato so odločitve mater in očetov vedno težje. V realnem življenju seveda ni enostavne dihotomije, kot sem jo zgoraj nakazala v dvojici tekmovalnost/solidarnost, temveč so omrežja odnosov prepletena. Posledice mobinga na delovnem mestu se preselijo v družino in obratno – družinska (pre)obremenjenost, npr. čustvena obremenjenost, se odraža na delu. Ključna razlika v primerjavi s preteklostjo je ozaveščanje, da sta za kakovost življenja, občutek smiselnosti in blagostanja poleg materialnega blagostanja, znanja in veččin pomembni čustvena in duhovna inteligentnost.

Starši so najbolj ponosni, ko jih otroci presežejo

V dnevih ob zaključku šolskega leta sem bila na obisku pri družini, v kateri živijo

skupaj tri generacije. Stari starši so v otroštvu doživeli drugo svetovno vojno in po vojni niso imeli možnosti, da bi se šolali. Ob uspehu vnukov je stara mama s solznimi očmi in tresočo brado dejala: »To je taka sreča, da se ne da povedati.« Sreča je v družini povezana z uspehom drugih. Povezana je s sprejemanjem drugih. V zgornjem primeru, ko je bila stara mama tako srečna, da je jokala od sreče, je bil uspeh otrok prepoznaven v željah stare mame (šolska uspešnost). To je bila tudi njena želja. Otroci so danes drugačni od staršev. »Kako naj spremljam svojega sina, ki se odmika v svet interneta, ki ga jaz ne poznam?« se sprašuje mama. »Kako naj spremljam hčerko, ki objavlja svoje 'fotke' na FB?« Prihaja nova generacija, ki ni podobna prejšnji. Starši otrok

ne poznajo, zato se jim lahko le približajo in jih spodbudijo, da razvijejo svojo notranjo željo, ki bo večja od strahu pred neznanim. Ljubezen v družini ni le romantična zaljubljenost med dvema, temveč je bolj dolgotrajno čustvo. Vključuje sočutje, odpuščanje, kompromise, potrpežljivost. Največji izziv so nove vloge matere in očeta, ki staršem niso (pre)dane, niso (pred)pisane, temveč jih morajo oblikovati. Otroci se namreč vzgajajo v odnosih in prav odnosi so tista mreža, ki jo družina nenehno ustvarja. Sodobni oče ni več avtoritarni oče, kot ga poznamo iz zgodbe o Ojdipu, temveč je bolj podoben Odiseju, očetu, ki je na dolgem potovanju, in očetu iz zgodbe o izgubljenem sinu. Recalcati (2018), filozof in psihoanalitik, ga imenuje »najdeni sin«. Av-

Foto: Peter Prebil

toritarni oče in odpuščajoči oče – to sta dva pomembna vzorca, ob katerih razmišljamo o starših in otrocih: na eni strani avtoritaren odrasli, ki bi svojega sina ubil, na drugi strani nekdo, ki odpušča. V zgodbi o izgubljenem sinu oče pripravi celo zabavo, ko se sin vrne, čeprav je sin naredil veliko napak in zapravljal polovico premoženja. Oče sina ne obsoja.¹ Ljubi otroka, ki je drugačen od idealnega otroka. Pri sodobnih odnosih pa napaka, padec (pogosto) nista tolerirana; omejitve, ki jo otrok mogoče ima, ni sprejeta.

Vsak otrok je darilo, vsak je poseben, celovit, je melodija, ki jo starši slišijo in nadaljujejo ter preko tega vzgajajo tudi sebe.

Da bi bil otrok uspešen, poskušajo starši odstraniti vsako omejitev. Nasprotno od dobrega namena (da bi otrok razvil svoje zmožnosti) se včasih razvijejo odnosi, v katerih rastejo 'mali tirani' (Ukmar, 2017). Vedejo se kot principi, ki jim družina nudi vse ugodje. Paradoks sodobne vzgoje je v (zmožnem) prepričanju, da je odnos med starši in otroki odnos enakopravnih, da imajo oboji enake pravice, da so v dialoškem razmerju. To vodi v zmedenost, saj otroci ne morejo imeti enakih odgovornosti, ker jih preprosto ne zmorejo. V resnici je vedno odrasli tisti, ki vodi in usmerja dialog ter postavlja pravila.

Razlika med Ojdipom in Telemahom

Omenjala sem Odiseja, ki je na poti. Zgodba o Odiseju in njegovih potovanjih ter dolgoletni odsotnosti je zgodba o odsotnem očetu. Njegov odnos do sina je drugačen od tekmovalnega odnosa med Lajem in Ojdipom. Odisej je oče, ki ga Telemah pričakuje, se ga razveseli in skupaj razrešita problem s snubci Telemahove matere in Odisejeve žene. Telemahov kompleks, kot ga imenuje Recalcati (2014), je naslednji model za razumevanje sodobnih odnosov med starši in otroki. Patriarhalna figura očeta (kot gospodarja, ki lahko ubije svojega otroka; ki utiša svojega otroka s pogledom; ki je

nepremagljiv v odnosu s svojim otrokom) je izzvenela. Kaže se kot erozija avtoritete. Čeprav ne žalujemo za takim likom očeta, pa se sprašujemo, kakšna naj bo sodobna vloga očeta. Sodobni oče je 'anti-Laj' (Recalcati, 2017), s sinom ni v odnosu »ali jaz ali ti«, temveč se z njim povezuje.

In matere?

Oče – po psihoanalitični interpretaciji vlog – otrokom preda odnos do reda v družbi, smisel zakona. Mati pa otrokom preda željo živeti življenje. Materina ljubezen do otroka je vedno partikularna ljubezen, njena ljubezen ni nekaj splošnega, temveč je vedno ljubezen do natančno te deklice in natančno tega dečka. Mati izdeluje (in podarja otroku) ljubeč odnos. To je zelo pomembno, ker se otrok vidi skozi oči matere. Občutek o sebi gradi preko tega, kar čuti, da njegova mati čuti do njega. Mati daje otroku hrano (ohranja ga pri življenju) in daje mu sporočilo, da je ljubljen. Poleg tega, da se mati posveča otroku, pa mu mora podariti tudi sporočilo, da ni zgolj mati, temveč ima tudi druge pomembne odnose. Ne navezuje se le na otroka (in otroka nase). Za 'dovolj dober' odnos (idealnih odnosov ni) je potrebno, da mati in otrok nista sama v zaprti celici, da ne dušita drug drugega. Mati, ki se ne zna odmakniti (navezati na partnerja, delo ...), otroka pogosto posesivno navezuje.

Kaj naj dajo starši?

Izkušnja starševstva je transformacija človeka, rojstvo otroka povzroči, da se svet ponovno začne. Vsak otrok je darilo, vsak je poseben, celovit, je melodija, ki jo starši slišijo in nadaljujejo ter preko tega vzgajajo tudi sebe.

Otroka je treba naučiti, da bo zmož občutiti hvaležnost, ki je nasprotje zavisti. Če poskusim odgovoriti na vprašanje v uvodu: pomembna sta temeljno upanje in zaupanje. Otroku, ki je deležen zaupanja, bo razvil svojo željo, ki ga bo vodila v življenje. Upre naj se podjetniškim načelom, da mora biti vse hitro in učinkovito. Otroku potrebuje veliko časa, glasbe, objemov, zgodb, slik, travnih bilk in 'neproduktivne' domišljije. ◀

Literatura

- Andreoli, Vittorino (2014): *L'educazione (im)possibile*. Milano: Rizzoli.
- Nouwen, Henri J. M. (2006): *Platno ljubezni*. Ljubljana: Založba Dravljice.
- Recalcati, Massimo (2014): *Il complesso di Telemaco. Genitori e figli dopo il tramonto del padre*. Milano: Feltrinelli.
- Recalcati, Massimo (2017): *Cosa resta del padre? La paternità nell'epoca ipermoderna*. Milano: Raffaello Cortina Editore.
- Recalcati, Massimo (2018): *Il segreto del figlio. Da Edipo al figlio ritrovato*. Milano: Feltrinelli.
- Ukmar, Giuliana (2017): *Se mi vuoi bene, dimmi di no*. Milano: Franco Angeli.

Opomba

¹ Naj spomnim na izjemno delo Rembrandta, ki upodablja očeta, ki odpušča. Sina objema z ljubečima rokama, ki sta upodobljeni kot roka ženskega in moškega principa. Gl. Nouwen, 2006.

Foto: Petra Duhanny